

Vägar till demokrati. Sekvenser och konsekvenser i den tredje demokratiseringsvågen

NIKLAS LAMPI

ABSTRACT
Sequences of
Democratisation and
Democratic Stability
in the Third Wave of
Democratisation

In the West, democracy has for many decades meant not only free elections, but also basic liberties and the rule of law. Today, free elections are held in an increasing number of countries in the Third world, yet at the same time many of these regimes do not honour the rule of law and the rights of their citizens. These illiberal or electoral democracies seem to follow a different path towards democracy than the one followed in the West, where a gradual expansion of constitutionalism preceded free elections. In the democratisation literature it has often been presumed that the "western" sequence, i.e. civil liberties and rule of law before free elections, is more likely to produce a stable democratic outcome. However, the adequacy of these assumptions, put forth by Robert Dahl and other theorists, must be questioned. In this article I analyse the sequential argument by comparing the process of democratisation in 66 countries during the period 1972–2001. It appears that the theory has no potential to explain different levels of democratic stability. The findings remain the same when a set of potentially rivalling variables is taken into consideration.

Inledning

I en artikel om demokratins framväxt framför Robert Dahl ett antagande om ordningsföljden enligt vilken demokratins dimensioner bör införas för att demokratin ska utvecklas i stabil riktning (1992). Resonemanget bygger på att det finns "a plausible sequence" för demokratins byggstenar. Full demokrati ses som kulmen på en process under vilken rättigheter successivt utvecklats. Först då ett fritt informationsflöde, åsiktsfrihet och organisationsfrihet etablerats är landet moget för fria val, annars överlever inte tidigare uppnådda rättigheter (Dahl 1992, 245–50). Dahl lägger alltså fram en hypotes om ett kausalsamband mellan en viss utvecklingssekvens och demokratisk stabilitet; om rättigheter som yttrande- och organisationsfrihet införs före fria val har demokratin chanser att stabiliseras; om komponenterna införs i motsatt följd riskerar det demokratiska experimentet bli kortvarigt.

Även om Dahl inte backar upp tankegången med empiri eller ett utvecklat teoretiskt resonemang så finns det i litteraturen stöd för hans teori. Huvudsakligen rör det sig om två orsakskomplex; dels teoribildning om att den liberala traditionens rättigheter är en förutsättning för att val ska fungera korrekt; dels teoribildning om politisk mobilisering. Bland andra Norberto Bobbio har noterat att den elektoral sidan av demokratin fungerar inkorrekt om vissa andra rättigheter inte redan föreligger (1992, 263–264; även Diamond 1999, 46). Om val hålls i en miljö utan fri opinionsbildning och organisationsverksamhet berövas medborgarna möjligheter att delta i den politiska processen varpå valen inte blir en meningsfull kanal för kravartikulering. Risken finns att demokratin blir en instabil kuliss. Även teoribildning om mobilisering stöder Dahl. Samuel Huntington hävdar att val rentav kan vara destabiliserande i "societies lacking the liberal tradition of the West" (1997, 8).

Om tolerans för individer och minoriteter inte på förhand garanteras av en rättsstat menar han att val kan gynna snäva målsättningar. Enligt resonemanget kan val i en illiberal miljö uppmuntra till nollsummespel som kan skapa konflikter som är farliga för demokratin.

Varianter av Dahls antagande har alltså diskuterats. Men antagandet har endast i mycket begränsad omfattning prövats empiriskt (Karvonen 1997a, 160). Viss empirisk belysning utsätts det för i O'Donnell och Schmitter (1986). Utifrån fallstudier drar författarna slutsatsen att "demokratisering" utan "liberalisering" får demokratin att urarta i "ren formalism" (O'Donnell och Schmitter 1986, 9). Slutsatsen ligger i linje med Dahl som, om än med en annan terminologi, också hävdar att en viss tågordning är farlig för demokratin. Hos O'Donnell och Schmitter kommer dock slutsatsen fram som en biprodukt. Huvudintresset riktar författarna i stället mot aktörsstrategier. Därtill är det empiriska materialet begränsat. Många intressanta fall av demokratiseringar har tillkommit sedan deras studie. Ett bredare empiriskt fokus kunde tillföra nya rön. Mycket tyder på att den tredje demokratiseringsvågen lämnat efter sig en rad regimer som gått stick i stäv med Dahls optimala sekvens. Flera författare har påpekat att åtskilliga regimer i dag kombinerar fria val med bristande respekt för individuella rättigheter (Plattner 1998; Karl 1995). I dessa illiberala (Zakaria 1997) eller elektorala demokratier (Diamond 1999, 4) har fria val hållits innan ett grundläggande rättsskydd etablerats. Västeuropas demokratisering följde i stället i grova drag motsatt sekvens; först rättsstat, sedan fria val (Tingsten 1961, 21–22; Claude 1976, 40). Frågan är om det spelar någon roll för demokratin fortsatta välmående att demokratin dimensioner i en rad fall i den tredje demokratiseringsvågen (Huntington 1993) tycks ha införts i en motsatt ordningsföljd än då dagens stabila demokratier växte fram.

Syftet med artikeln är att pröva Dahls antagande om ett samband mellan en viss demokratisk utvecklingssekvens och demokratisk stabilitet.¹ Närmare bestämt lyder frågeställningen om stabiliteten gynnas av att etablerandet av demokratin elektorala komponenter föregåtts av en ökning av demokratin liberala dimensioner. Frågan besvaras

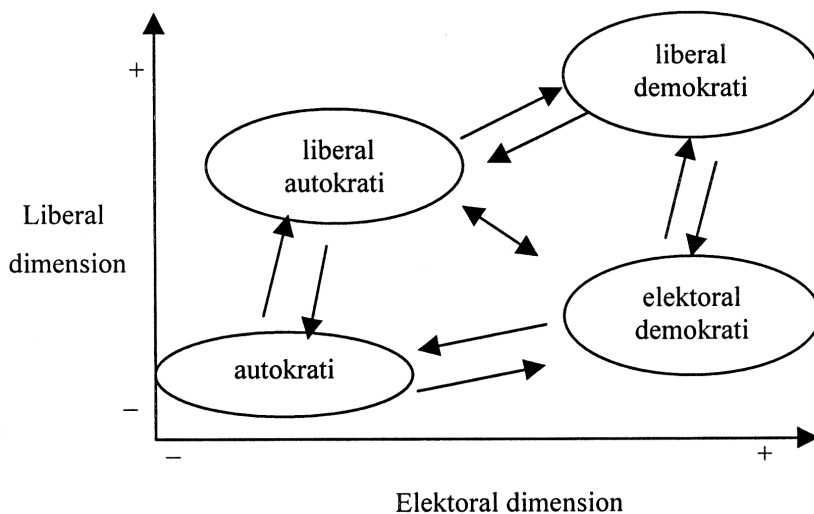
genom en komparativ studie av demokratiseringsprocesser i 66 stater 1972–2001.

Vid sidan av den huvudsakliga kausala frågeställningen finns dock även en deskriptiv ambition. Dahl nöjer sig nämligen inte med ett antagande om ett samband mellan sekvens och stabilitet. Han påstår även att en viss sekvens är mer sannolik, närmare bestämt att liberala dimensioner införs före fria val. Dahl anför två förklaringar till varför liberaliseringen sätter igång först (1992, 247; även O'Donnell m.fl. 1986, 7–10). Bägge framspringer ur teoribildning kring aktörers kostnadskalkyler. För det första är val farligare för diktatorer än vad tolerans på andra områden är. Val hotar direkt makthavarna medan viss tolerans inte behöver göra det. Tröskeln att tillåta val är högre än att godta viss yttrandefrihet. För det andra är det lättare att förhindra fria val än att förtrycka all fri opinion. Kostnaderna att tysta all kritik är så höga att regimen tvingas se mellan fingrarna. Teoretiskt är det alltså av intresse att granska om vissa dimensioner införs först. Frågan an knyter dock explicit till huvudfrågeställningen. I praktiken handlar det om att beskriva den oberoende variabeln, utvecklingssekvensen.

En definition av demokrati

Influerade av Joseph Schumpeter likställde många tidigare demokrati med fria val (Diamond 1999, 8–9). Under senare år har dock likhetstecknet mellan val och demokrati ifrågasatts. För att den politiska konkurrens som Schumpeter såg som ett tillräckligt kriterium för demokrati ska vara meningsfull menar teoretiker att krav även måste ställas på individuella rättigheter och rättsstaten, komponenter som sorterar under paraplybegrepp som konstitutionalism och liberalism (Karl 1995; Huntington 1997, 7; Karvonen 1997a, 160). Två syner kan alltså skönjas: ett snävt elektoralt demokratibegrepp och en bred liberal demokratisyn. Skälet till att jag går in för den bredare synen är att de frågor jag vill besvara först kan ställas med ett dylikt begrepp. Jag är uttryckligen intresserad av hur demokratin dimensioner, den elektoral och liberala, interagerar. Axel Hadenius flerdimensionella demokratisyn blir därför vägledande: "Public policy is to be governed by the freely elected will of the people whereby all individuals are to be treated as equals /.../ This articulates a general principle of popular sovereignty and autonomy; the people are

¹ Artikeln baseras på författarens licentiatavhandling (Lampi 2002).

Figur 1. Sekvenser till och från demokrati.

to rule themselves. /.../ To this is linked a principle of freedom; so far as possible the free, uninhibited will of the people is to be expressed in the political decision-making.” (1992, 9) Enligt definitionen baseras demokratiskt beslutsfattande på folkets preferenser uttryckta genom fria val (“popular sovereignty”). Lika viktiga är dock rättigheter som organisations- och åsiktsfrihet (“a principle of freedom”), vilka garanteras av rättsstaten. Folkets autonomi, som kommer till uttryck via val, och individens autonomi, uttryckt via individuella rättigheter, har olika ursprung och funktioner. Ett begränsat folkstyre uppstod i de antika stadsstaterna. Principen om individens autonomi härrör ur en senare europeisk tradition, liberalism (Diamond, 1999 2–4). Medan den förra principen garanterar makten för det valda styret syftar den senare till att säkra friheter och därmed begränsa den demokratiskt tillsatta makten (Sartori 1989, 385). Begreppet demokratisering är liksom termen demokrati centralt i studien, men kräver ingen egen definition. Som Karvonen (1997b, 11) föreslagit kan demokratisering förstås som stadier i utvecklingen av demokratin, här definierad med Hadenius.

En teoretisk ram

Hadenius definition består alltså av två huvudsakliga dimensioner; en elektoral dimension som rör val och en liberal dimension som inbegriper indi-

viduella rättigheter och rättsstaten. I sin diskussion laborerar dock Dahl med flera komponenter: fritt utbyte av information, yttrandefrihet, organisationsfrihet och fria val. Data som fångar in Dahls fyra element för sig står inte att finna. En förutsättning för studien är därför att det renodlas. Det sker genom att de tre första komponenterna infogas i den liberala dimensionen. Val benämns den elektoral dimensionen. Därmed landar jag i två dimensioner som relativt problemfritt kan operationaliseras. Trots att databrist tvingar fram renodlingen står den på fast teoretisk grund. Dahls tre första element är hörnstenar i den liberala sidan av demokratin. För att illustrera hur de två dimensionerna förhåller sig till varandra kan de placeras ut i ett koordinatsystem. Regimtyperna (Diamond 1999, 4 och 8–13) ovan fungerar bara som hållpunkter för ögat. Däremellan finns ett oändligt antal tänkbara kombinationer. Pilarna visar att dimensionerna kan införas i olika sekvenser och leda till olika utfall. I analysen ställs Dahls antagande mot empirin; är verkligen en omväg via den liberala flanken mer gynnsam för demokratin fortsatta stabilitet?

Operationalisering av variabler

Den oberoende variabeln är den demokratiska utvecklingssekvensen och den beroende variabeln demokratisk stabilitet. Eftersom bägge konstrueras

utgående från Freedom Houses (FH) mätningar av frihetsgraden i världens stater är det först skäl att titta närmare på materialet. Skälet till att jag anlitat FH är att institutet täcker en lång period, årligen sedan 1972. FH har de diakrona uppgifter om demokratins dimensioner som är nödvändiga för studien. Institutet mäter egentligen grad av frihet men det sammanfaller med breda demokratidefinitioner, som Hadenius definition. Måttet har två dimensioner: politiska rättigheter (PR) och medborgerliga friheter (MF). För varje dimension tilldelas staterna ett värde från 1 till 7 beroende på hur väl kriterierna på en kontrollista uppfylls. Värdet 1 är bästa möjliga notering, 7 sämsta möjliga. På basis av medelvärdet av dimensionerna rangordnas staterna enligt samma sjugradiga skala. Därtill indelas staterna i fria, delvis fria och icke-fria beroende på placering på skalan. Jag beaktar dock varken det sammanslagna frihetsvärdet eller kategorierna. Intresset riktas i stället mot de separata värdena för dimensionerna. Dimensionen politiska rättigheter grundar sig på frågor om fria och rättvisa val, faktisk makt hos valda representanter, politisk konkurrens i form av ett fritt partisystem och politisk opposition. Dimensionen medborgerliga friheter baseras i stället på frågor om yttrande- och åsiktsfrihet, organisationsfrihet, rättsstatsprincipens efterlevnad och avsaknad av politisk terror (Freedom in the World 2001, 648–653). Sedda som separata komponenter motsvarar alltså PR och MF demokratins två huvudsakliga dimensioner, den elektorala och liberala.

Därmed kan intresset riktas mot operationaliseringen. Den oberoende variabeln, utvecklingssekvensen, förstås här som den process under vilken demokratins dimensioner införs då en regim demokratiseras. Närmare bestämt strävar operationaliseringen efter att fånga in vilken av dimensionerna, den liberala eller den elektorala, som haft övertaget under den kritiska period som föregått ett demokratiskt genombrott. Först presenteras måttet, därefter något om motiveringarna bakom det. Variabeln DIFF5 står för medeldifferensen mellan medborgerliga friheter och politiska rättigheter i FH:s mätningar under en femårsperiod som föregått tidpunkten då en stat uppnått minst värdet 4 på dimensionen politiska rättigheter. Differensen mellan politiska rättigheter och medborgerliga friheter konstateras varje år under femårsperioden. Då MF väger över PR är differensen positiv (+), då PR väger över MF är differensen negativ (–).

Summan av värdena divideras med antalet värden, varvid medelvärdet erhålls. Eftersom FH:s skala varierar mellan 1 och 7 varierar DIFF5 teoretiskt enligt en tolvgradig skala, där värdet +6 betyder att graden av liberalisering är mycket hög i förhållande till graden av elektoralisering och –6 att graden av elektoralisering är mycket hög i förhållande till liberalisering. Ett exempel visar hur variabeln är konstruerad. En stat når 1985 värdet 4 på dimensionen politiska rättigheter. Uppmärksamheten riktas mot värdena för politiska rättigheter och medborgerliga friheter under femårsperioden före 1985. Säg att PR utvecklats enligt följden 7,7,6,6,5 och MF 6,5,4,4,4. Differensen mellan dimensionerna observeras för samtliga år. Ett positivt värde blir det då medborgerliga friheter väger över och negativt då politiska rättigheter dominerar. Medelvärdet av differenserna (DIFF5) blir alltså $8/5=1,6$. Det visar att regimen liberaliserats i högre grad än den elektoraliserats innan fria val hållits.

Därefter två anmärkningar om motiveringarna bakom måttet. Varför ska en stat, för det första, ha nått just värdet fyra på dimensionen politiska rättigheter för att medtas? Svaret har sin grund i studiens frågeställning. Som bekant riktas intresset mot processen före etablerandet av demokratins, hypotetiskt sett, sista byggsten, fria val. Frågeställningen förutsätter alltså att regimerna ska ha nått detta mål. Ett elektoralt minimikrav ska alltså uppställas. Man konfronteras dock genast med att val kan vara mer eller mindre fria; de elektorala kriterierna kan uppfylls i olika grad. Snittpunkten som dras blir alltså, som alltid i övningar med kontinuerliga värden, godtycklig. Jag har gått in för värdet 4 på dimensionen politiska rättigheter i Freedom House. Val på denna nivå är inte så fria som i västerländska demokratier men en grundläggande nivå av elektorala kriterier är för handen. Det är dessutom vanligt att en regim uppnår detta värde då de första fria valen efter en period av autokrati hålls. Värdet verkar alltså signalera ett demokratiskt elektoralt genombrott. Sålunda erhöll exempelvis Ungern och Polen värdet 4 i samband med omvälvningarna 1989 och Rumänien 1992. Varför ska då, för det andra, styrkeförhållandet mellan demokratins dimensioner observeras under just fem år innan genombrottet? Åter är valet godtyckligt. Men en utgångspunkt i studien är att utvecklingssekvensen är en process. Den kan alltså inte inringas med ett enda nedslag i tid. I stället bör processen fångas in som en trend. Det är där-

för uteslutet att endast ett eller två år blir riktigvande. Mätningarna bör utföras över en tidsperiod. Den bakre gränsen för perioden kan diskuteras. Perioden får dock inte vara för lång. Variationen i den oberoende variabeln måste kunna knytas till variation i den beroende variabeln, annars kan inget orsakssamband påstås föreligga. Det bör alltså finnas en kontinuitet mellan variablerna. Här framstår en femårsperiod som lämplig. Valet stöds av att provmätningar av alternativa tidsperioder stämmer väl med varandra. Några år fram eller tillbaka ändrar inte helhetsbilden.

Därmed kan blickarna flyttas över till den beroende variabeln, demokratisk stabilitet. Med demokratisk stabilitet avses här demokratisk varaktighet. Intresset riktas mot om demokratin överlever, och i så fall på vilken nivå, efter en kritisk period av demokratisering. Karvonen och Anckar (2002) har utvecklat ett mått som inspirerat till studiens stabilitetsmått. Författarna urskiljer olika utvecklingsvägar som beaktar både demokratisk varaktighet och demokratinivå. Måttet har dock tekniskt förändrats på en del punkter. Jag urskiljer fem utvecklingsvägar under en tidsbestämd period. De bildar en skala där värdet 1 betecknar den lägsta graden av demokratisk stabilitet och 5 den högsta:

- 1.) Regimen faller tillbaka till icke-demokratiska styrelseformer, dvs nedanför den elektoralas miniminivån (politiska rättigheter < 4).
- 2.) Regimen bibehåller svag elektoral status (4) eller försämrar uppnådda framsteg på gränsen till demokratiskt sammanbrott (1, 2, 3 → 4).
- 3.) Regimen bibehåller medelsvag elektoral status (3), förbättrar elektoral status till medelsvag elektoral status (4 → 3) eller försämrar elektoralas framsteg till medelsvag elektoral status (1, 2 → 3).
- 4.) Regimen bibehåller medelstarka elektoralas framsteg (2), förbättrar elektoral status till medelstark status (3, 4 → 2) eller försämrar stark elektoral status till medelstark elektoral status (1 → 2).
- 5.) Regimen bibehåller stark elektoral status (1) eller förbättrar elektoral status till stark elektoral status (4, 3, 2 → 1).

Några ord om motiveringar bakom måttet är på sin plats. Måttet fokuserar som synes endast på dimensionen politiska rättigheter. Teoretiskt vore det motiverat att inbegripa också den liberala di-

mensionen. Demokrati är inte endast val utan även individuella rättigheter. Men en granskning av datamaterialet visar att då den elektoralas sidan drabbas av ett sammanbrott faller i regel även hela demokratin. Mätningar med stabilitetsmålet ger närapå exakt samma resultat som om även den liberala komponenten vägs in (jmf Hadenius 1994, 69). För att förenkla operationaliseringsuppgiften är det därför rimligt att fokusera på den elektoralas sidan. En annan anmärkning berör frågan när stabilitetsmätningarna ska utföras. Syftet är att observera omedelbara trender efter ett demokratiskt genombrott. Det är därför skäl att rikta in sig på en period mellan fem och tio år. Den är tillräckligt lång för att nya elektoralas former ska hinna prövas och tillräckligt kort för att kopplingen till den föregående processen inte är för avlägsen. Då det specifika antalet år ska bestämmas kan man vara flexibel. Valet av sex eller åtta år torde inte inverka på resultatet. Avgörandet har därför fattats utgående från tillgången på enheter. Ett antal stater har demokratiserats i mitten av nittiotalet. Flera av dem finns söder om Sahara och representerar den demokratiseringsvåg som svepte över området efter kalla kriget. Det är av intresse att inkludera de afrikanska fallen. De kan tillföra intressant variation. Ifrågavarande grupp har demokratiserats 1994–95: stabiliteten i regimerna kan alltså mätas under en sjuårsperiod innan den främre tidsgränsen, 2000–01, sätter punkt för fortsatta mätningar. Slutligen måste ett beslut fattas om vid vilken tidpunkt värdetilldelningen för stabilitetsmålet ska ske. Man kan föreställa sig två sätt att lösa problemet. Antingen räknas medeltalet för sjuårsperioden ut eller så fokuserar man på ett specifikt nedslag i tid. I praktiken spelar det ingen roll vilket räknasätt som väljs. Då bägge varianter av måttet räknas ut och relateras till varandra uppmäts en hög korrelation ($r=,883$, signifikant på 0.01-nivån). En analys av hur de bägge måttet var för sig förhåller sig till den oberoende variabeln DIFF5 har också gjorts. Men inte heller här framträder någon som helst skillnad mellan måtten (korrelationerna för respektive mått i förhållande till DIFF5 avviker inte med mer än två dryga hundra delar från varandra). Det är därför onödigt att genomgående laborera med två mått på den beroende variabeln. Valet faller på måttet som baseras på ett nedslag i tid. Motiveringen är ingen annan än att det är enklare för läsaren att vid eventuellt behov kontrollera ett värde som baseras på ett enda

nedslag i tid än ett värde som skulle baseras på ett uträknat medelvärde.

Urvalet

Alla stater kan i princip tas med i studien, men jag ställer två krav som betingas av frågeställningen. För det första krävs att staterna förändrats i riktning från autokrati till demokrati. Eftersom den oberoende variabeln är dynamiken i demokratiseringsprocessen är det ointressant att medta stabila diktaturer eller stabila demokratier. Regimer som demokratiserats ska åtskiljas från stater som inte gjort det. En gränsdragning i form av ett minimikrav på förändringens omfattning ska därför bestämmas. Förändringskravet bör gälla samma dimension som det elektorala minimikravet, alltså politiska rättigheter i Freedom House. Frågan är hur många intervall (max 6, minst 1) en regim bör ha förflyttat sig mot demokrati för att förändringen ska anses beaktansvärd. Jag har gått in för två intervall. Kravet är tillräckligt mildt för att intressanta demokratiseringsfall medtas. Samtidigt utesluts förändringar som varit en tillfällig fluktuation, inte en genomgripande demokratisering, som Singapore. För det andra krävs att regimerna även ska ha nått en viss nivå av demokrati. Först då staten nått en viss nivå av elektorala kriterier är det av intresse att rikta blickarna mot processen som föregått detta brytningsskede och framåt mot stabiliseringen. Frågan har redan diskuterats i samband med operationaliseringen av den oberoende variabeln. Det handlar om den elektorala miniminivån (värdet 4 på PR).

Också tidsramarna ska kommenteras. Som källa anlitas FH:s mätningar 1972–2001. Perioden är intressant eftersom den tredje demokratiseringsvågen då svepte över världen. I praktiken kan dock inte hela perioden täckas in. Det måste finnas marginaler för mätning av den oberoende och beroende variabeln. Regimerna måste alltså ha demokratiserats 1977–94. Slutligen ska nämnas att jag inte beaktar stater som splittrats. Sekvensen och stabiliseringen bör ha ägt rum i samma stat, annars kan orsakskedjan tillintetgöras. Med dessa kriterier blir staterna i studien 66.

Deskriptiv och bivariat analys

Analysen inleds med en blick på den oberoende variabeln, utvecklingssekvensen DIFF5. Denna in-

ledande deskriptiva granskning ska ge svar på vilken dimension som i regel föregår vilken. Dahl antar att demokratisering med största sannolikhet följer en sekvens där den elektorala komponenten utgör kulmen. Om DIFF5 antar positiva värden innebär det att de fria valen föregåtts av en process där den liberala komponenten varit starkare än den elektorala. Vid uträkning av DIFF5 för samtliga stater visar det sig att merparten av värdena är positiva (73 procent). De flesta stater har alltså följt den av Dahl utstakade sekvensen. Bilden är dock inte entydig. 27 procent av staterna antar negativa värdena eller värdet 0. Dessa fall avviker från Dahls ”plausibla sekvens”. Trots undantagen visar empirin med tydlighet att stater i regel liberaliseras innan de elektorala komponenterna införs. På denna punkt stöder alltså empirin Dahls antagande om att demokratins komponenter införs enligt en viss tågordning eller sekvens.

Därefter kan intresset riktas mot det huvudsakliga, kausala antagandet och relationen mellan den oberoende och beroende variabeln. Styrkan i samband mäts med Pearsons koefficient (r). Enligt de teoretiska förväntningarna borde den demokratiska utvecklingssekvensen DIFF5, där högre värden signalerar att det demokratiska genombrottet föregåtts av mer liberalisering, korrelera positivt med demokratisk stabilitet. Då sambandet mellan DIFF5 och demokratisk stabilitet uppmäts för 66 stater blir dock Pearsons $r = -0,080$. Någon samvariation mellan variablerna i den inledande bivariata analysen påträffas alltså inte.

Multivariat analys

Nollresultatet tyder på att sekvenshypotesen redan är illa ute. Men först då en multivariat analys gjorts går det att dra säkrare slutsatser. Problemet med bivariata analyser är att de inte kontrollerar för inverkan av andra variabler. Det finns en risk att utvecklingssekvensens eventuella inverkan på den demokratiska stabiliteten döljs av konkurrerande variabler. Om det i det aktuella datamaterialet – exempelvis – råkat bli så att de stabila demokratierna utvecklats enligt en ”ogynnsam” utvecklingssekvens samtidigt som de haft en hög socioekonomisk utveckling (som starkt bidragit till den demokratiska stabiliteten) kan sekvensens eventuella effekt fördunklas.

För att reda ut den eventuella effekten från andra variabler kommer regressionsanalys att använ-

das. I en regressionsanalys går det att inkludera alla de variabler man tror har betydelse för ett fenomen, givet att variablerna inte samvarierar alltför starkt, så kallad multikollinearitet. Modellen besvarar två huvudsakliga frågor. Dels ger den ett värde på de oberoende variabelernas sammanlagda inverkan på den beroende variabeln, dels ett värde på vilken förklaringskraft varje oberoende variabel har då övriga oberoende variablerna i modellen hålls konstanta. I föreliggande uppgift är de oberoende variabelernas sammanlagda inverkan (R^2) mindre intressant. I stället riktas blickarna i första hand mot huruvida de varierande demokratiska sekvenserna har någon förklaringskraft då en rad andra tänkbara viktiga faktorer hålls konstanta. Svaret på frågan fås genom granskning av regressionskoefficienten b (och den standardiserade koefficienten β). Koefficienten anger hur mycket den beroende variabeln förändras då den oberoende variabeln förändras, under det att andra variabler hålls konstanta.

Med andra ord kommer en rad potentiellt viktiga faktorer att inkluderas som oberoende variabler vid sidan om utvecklingssekvensen. Dessa variabler antas ha en självständig inverkan på den beroende variabeln och kan därför ha en fördunklande effekt på sambandet. Återstår då frågan om vilka variabler som ska väljas ut. Demokratisering är ett multikausalt fenomen. Många faktorer bidrar till demokratisk stabilitet och kan alltså tänkas ha en störande inverkan. Gemensamt för de variabler som valts ut är att de i den teoretiska och empiriska litteraturen antagits ha central betydelse för demokratisk stabilitet.

Socioekonomisk utveckling

Till att börja med kommer ett samhälles socioekonomiska utvecklingsnivå att beaktas. Moderniseringsteorins kungstanke är att en allmän social och ekonomisk utveckling ger upphov till politisk förändring mot demokrati. De teoretiska mekanismerna berör flera plan. Då samhället moderniseras stiger utbildningsnivån. Individernas tänkesätt förändras och medvetenheten om politiska processer ökar. Då ojämlikheten i samhället minskar modereras även politisk extremism och en medelklass, mån om jämlikt politiskt inflytande, växer fram (Karvonen 1997b, 29–30). Moderniseringsteorin står på stabil empirisk grund (Karvonen 1997b, 33–34). Den socioekonomiska utvecklingsnivån är

inte bara viktig då demokratins framväxt ska förklaras utan också då demokratins stabilitet står i fokus. En viss nivå av socioekonomisk utveckling har visat sig central för att det demokratiska styrelseskicket ska överleva (Przeworski m.fl. 1997, 296–297).

Operationellt fångas den socioekonomiska utvecklingen in med UNDP:s Human Development Index. Indexet har en mångfacetterad syn på socioekonomisk utveckling och består av komponenterna livslängd, utbildning och levnadsstandard (Human Development Report 1993). Tyvärr kan färdiga HDI-värden inte användas eftersom mätningar för hela perioden inte finns. Jag har därför, med vissa modifikationer, skapat ett index som liknar HDI. Som i HDI mäts komponenten livslängd med medellivslängd. Utbildningskomponenten ringas in med läskunnighet (HDI använder också indikatorn skolgång, men jag har lämnat bort den eftersom den samvarierar starkt med läskunnighet). Den största modifikationen berör komponenten levnadsstandard som i HDI mäts med köpkraftspariteten PPP. Eftersom beräkningar av PPP för hela undersökningsperioden saknas har jag ersatt den med energiförbrukning per capita, en indikator som hamnar nära PPP i korrelationsanalys och som ofta brukar användas som mått på den ekonomiska sidan av moderniseringen. Beräkningstekniken för det modifierade indexet är densamma som för UNDP:s ursprungliga HDI. I tabell 1 presenteras resultatet. Som väntat gynnas stabiliteten av socioekonomisk utveckling. Men den de-

Tabell 1. Utvecklingssekvenser, socioekonomisk utveckling och demokratisk stabilitet. Multipel regression.

Oberoende variabler	Demokratisk stabilitet
Utvecklingssekvenser (DIFF5)	–,054 –,026 –,220
Socioekonomisk utveckling	,985** ,401 3,444
R^2 / Standardiserad R^2	,164 / ,137
F sig. / N	,004 / 66

Siffrorna inom varje cell anger uppifrån och nedåt regressionskoefficienten, den standardiserade regressionskoefficienten och T-värdet. Relationen är signifikant på: **0,01-nivån, *0,5-nivån.

mokratiska utvecklingssekvensen har inte någon effekt ens då moderniseringsnivån beaktas.

Etnisk och religiös fragmentering

Bortsett från socioekonomiska förhållanden har även etnisk och religiös fragmentering antagits ha betydelse för den demokratiska stabiliteten. Enligt tankegången ställer demokratin särskilda krav på det politiska umgänget. Aktörerna måste kompromissa för att demokratin ska fungera effektivt. Balansen kan vara svår att nå i splittrade samhällen. Etniska och religiösa skiljelinjer behöver inte vara farliga, men kan användas för att mobilisera folket för snäva syften. Om grupper låser sig vid skiljelinjerna kan demokratin urarta i nollsummespel och destabiliseras (Hadenius 1992, 112; Horowitz 1993, 18–20). Det är därför skäl att även kontrollera hur samhällslig fragmentering inverkar på sambandet.

Först måste fenomenet etnicitet definieras och operationaliseras. Ofta förstås etnicitet som en social relation mellan grupper som ser sig som distinkta mot andra grupper. Tillhörighet kan skapas med skillnader i hudfärg, språk, religion och annat (Hylland Eriksen, 1993). Ytterligare komplexitet tillförs av att etnicitet inte är given utan varierar med kontext. Med en sådan bred syn kan fenomenet svårligen beaktas i en bred kvantitativ studie. En smalare definition finns hos Anckar och Eriksson (1998). Författarna sätter likhetstecken mellan etnicitet och "ras". Angreppssättet är synnerligen snävt, men har sina poänger. För det första är en smalare definition lättare att operationalisera. För

det andra är den också teoretiskt motiverad. Om alla möjliga karakteristika slås samman fås endast en grov granskning. Om den samhällsliga fragmenteringen spjälks upp fås en mer förfinad granskning av hur sambandet påverkas i olika typer av samhällslig fragmentering. Författarna konstaterar dock att även den luddiga termen "ras" är svår att definiera. För att undgå problemet väljer de att utgå från bedömningen i ursprungskällorna. Om skillnader anges antar författarna att skillnaderna uppfattas som relevanta i den specifika kontexten. Det är motiverat eftersom etniska skiljelinjer kan ha olika betydelser i olika miljöer. För att fånga in ytterligare drag i den samhällsliga fragmenteringen beaktar jag även religiös fragmentering, alltså med data från Anckar och Eriksson (1998). De religiösa skillnaderna bereder författarna mindre definitionsproblem. Enligt praxis utgår de från världsreligionerna. Graden av både etnisk och religiös fragmentering mäter författarna med Raes index. Resultatet redovisas i tabell 2 och 3. Som väntat har den etniska fragmentering negativ inverkan på demokratin stabilitet. Stick i stäv med teorin har den religiösa fragmenteringen ingen säkerställd effekt på den beroende variabeln, även om en negativ trend kan skönjas. Men utvecklingssekvensen har ingen effekt på den demokratiska stabiliteten då etnisk och religiös fragmentering tas med i modellen.

Inkomstfördelning

Samtidigt som etnisk och religiös fragmentering kan påverka demokratin kan också fragmentering

Tabell 2. Utvecklingssekvenser, etnisk fragmentering och demokratisk stabilitet. Multipel regression.

Oberoende variabler	Demokratisk stabilitet
Utvecklingssekvenser (DIFF5)	–,033 –,016 –,128
Etnisk fragmentering	–1,461* –,302 –2,469
R ² / Standardiserad R ²	,093 / ,064
F sig. / N	,049 / 65

Se tabell 1 för teckenförklaring.

Tabell 3. Utvecklingssekvenser, religiös fragmentering och demokratisk stabilitet. Multipel regression.

Oberoende variabler	Demokratisk stabilitet
Utvecklingssekvenser (DIFF5)	–,136 –,064 –,511
Religiös fragmentering	–,837 –,144 –1,152
R ² / Standardiserad R ²	,026 / –,006
F sig. / N	,449 / 65

Se tabell 1 för teckenförklaring.

i ekonomiskt hänseende ha betydelse. Om klyftan mellan rika och fattiga är stor kan det vara svårare att upprätthålla demokratin. Ekonomiska resurser omvandlas till politiska resurser. En ojämn inkomstfördelning leder till obalans mellan samhällsgrupper beträffande möjligheter att artikulera krav. Det kan leda till en ond cirkel av allt större ekonomisk ojämlikhet som spår på spänningarna (Hadenius 1994, 76). Också på det empiriska planet finns stöd för att inkomstfördelningen påverkar demokratin, även om bilden inte är lika klar som gällande exempelvis socioekonomisk utveckling. I vissa studier har faktorn visat sig vara näst intill irrelevant (Hadenius 1992, 103). I andra har den visat sig ha större betydelse (Hadenius 1993, 22). För att vara på den säkra sidan tas faktorn ändå med i analysen. På ett operationellt plan ringas inkomstfördelningen in med Ginikoefficienten. Men som resultatet i tabell 4 visar har sekvensen inte heller någon betydelse då inkomstfördelningen beaktas. Aningen mer överraskande är att inte heller inkomstfördelningen tycks ha någon självständig inverkan. Resultatet reflekterar uppenbarligen osäkerheten om inkomstfördelningens roll som påtalades ovan.

Institutionella förhållanden

Variablerna ovan täcker in centrala drag i ett samhälles socioekonomiska och kulturella struktur. Men vid sidan av strukturella teorier har demokratisk stabilitet även förklarats med institutionella faktorer. Styrelseform (presidentialism-parlamentarism), decentralisering (federalism-unitarism)

Tabell 4. Utvecklingssekvenser, inkomstfördelning och demokratisk stabilitet. Multipel regression.

Oberoende variabler	Demokratisk stabilitet
Utvecklingssekvenser (DIFF5)	,035 ,017 ,127
Inkomstfördelning	-,257 -,020 -,149
R ² / Standardiserad R ²	,001 / -,034
F sig. / N	,984 / 61

Se tabell 1 för teckenförklaring.

och valsystem har särskilt lyfts fram. Brist på variation i urvalet gör att de två förstnämnda inte kan beaktas. Men en kontroll för valsystem kan och ska göras. Det finns två tongivande skolor i debatten om valsystem och demokratisk stabilitet. Den första, som tar avstamp i Arend Lijpharts teori, hävdar att proportionella val är mer gynnsamma för demokratisk stabilitet än pluralitetsval (Lijphart 1999, 143–144). Proportionella system ger mer proportionella utfall och underlättar mindre partiers inträde i parlament. Därför har det antagits att proportionella valsystem bidrar till att minoriteter integreras och att det demokratiska systemet får legitimitet i bredare folklager (Norris 1999, 4; Reynolds och Reilly 1997, 123). Men det finns också en rivaliserade skolbildning som i stället hävdar att pluralitetsval gynnar demokratisk stabilitet genom att bidra till stabila regeringar och färre partier. (Hadenius 1994, 70). Empirisk forskning ger inte tydliga besked i lärostriden (Hadenius 1994, 79; Norris 1999, 12). Det oaktat är det rimligt att anta att valsystemet i någon mån kan påverka demokratisk stabilitet och därmed även fördunkla det eftersökta sambandet. Det finns alltså skäl att eliminera effekten som valsystem kan ha. För att kunna beakta problematiken i en regressionsanalys omvandlades variabeln till en dummyvariabel där värdet 0 betecknade majoritets- och pluralitetsval och värdet 1 proportionella valsystem (blandvarianter exkluderades). Men som resultatet i tabell 5 visar har sekvensen inte heller någon effekt på stabiliteten då valsystem beaktas. Den demokratiska stabiliteten ser däremot ut att gynnas av proportionella valsystem, vilket är in-

Tabell 5. Utvecklingssekvenser, valsystem och demokratisk stabilitet. Multipel regression.

Oberoende variabler	Demokratisk stabilitet
Utvecklingssekvenser (DIFF5)	-,070 -,033 -,275
Valsystem	1,369** ,461 3,887
R ² / Standardiserad R ²	,215 / ,187
F sig. / N	,001 / 59

Se tabell 1 för teckenförklaring.

**Tabell 6. En samlad analys. Multipel regressi-
on.**

Oberoende variabler	Demokratisk stabilitet
Utvecklingssekvenser (DIFF5)	,255 ,121 1,023
Socioekonomisk utveckling	,786* ,322 2,325
Religiös fragmentering	-,212 -,038 -,308
Etnisk fragmentering	-1,340* -,268 -2,094
Inkomstfördelning	,734 ,055 ,449
Valsystem	,690 ,239 1,853
R ² / Standardiserad R ²	,388 / ,308
F sig. / N	,001 / 53

Se tabell 1 för teckenförklaring.

tressant med tanke på att en annan teoribildning hävdar motsatsen. Regressionskoefficienten 1,369 innebär att då man går från en valsystemkategori (majoritets- och pluralitetsval) till en annan (proportionella val) ökar den demokratiska stabiliteten med nästan 1,4 enheter. Iakttagelsen är ändå av underordnad betydelse här eftersom utvecklingssekvensen står i fokus.

En samlad analys

Hittills har en rad tänkbart konkurrerande variabler analyserats. Syftet har varit att utröna om någon speciell variabel dolt effekten av utvecklingssekvensen. Men resultatet blev att sekvensen inte har förmåga att förklara variationen i den beroen-

de variabeln. För säkerhets skull ska nu samtliga variabler inkluderas i analysen. Det är inte uteslutet att det kunde rucka på slutsatserna. Men som resultatet i tabell 6 visar finner Dahls tankegång inte heller något stöd då samtliga tas med. Noteras kan ändå att den tidigare så starka effekten av valsystemet avtar då flera oberoende variabler beaktas. Relationen är inte ens längre signifikant, även om den stannar precis ovanför signifikansnivån (sig.= ,07).

Två faser av demokratiseringar

Inget samband verkar föreligga då flera tänkbara viktiga faktorer beaktas. Men det är även tänkbart att tiden grumlat till relationen. I materialet finns stater som demokratiserats vid olika tidpunkter under en trettioårsperiod. Olika bakgrundsfaktorer är verksamma vid olika tidpunkter. Samband kan fördunklas om staterna inte har samma utgångspunkter. Faktorn tid ska därför hållas konstant genom att staterna delas in i två grupper. I den första placeras stater som demokratiserats 1977–1985, i den andra 1986–1994. Syftet är att studera variabelrelationen i olika faser av demokratiseringar. En invändning är att konstanthållandet inte är särskilt strikt. Idealet vore om alla stater hade demokratiserats vid exakt samma tidpunkt, men i praktiken hör det till undantagen. Ett strikt konstanthållande skulle reducera antalet enheter markant. För att förvissa sig om ett tillräckligt antal enheter tvingas man tillämpa mindre strikta krav (jmf Hadenius 1994, 68–69). Lösningen blir att arbeta med de två faserna. I tabell 7 visas sambandet mellan utvecklingssekvensen och demokratisk stabilitet då faktorn tid beaktas.

Bilden förändras inte då faktorn tid hålls konstant. I den senare fasen uppmäts i stället en svag, dock inte statistiskt säkerställd, tendens som går stick i stäv med Dahls teori. Nästa steg är att också utföra regressionsanalyser mellan de oberoende variablerna och den beroende variabeln i delpopulationerna. Det är möjligt att sambandet framträder

Tabell 7. Utvecklingssekvens och demokratisk stabilitet under kontroll av tid. Pearsons r.

	1977–85		1986–94	
	Demokratisk stabilitet		Demokratisk stabilitet	
Utvecklings-sekvens (DIFF5)	r = ,059 N = 26		Utvecklings-sekvens (DIFF5) r = -,236 N = 40	

då såväl en rad oberoende variabler som tid hålls konstanta. För att undvika alltför många tabeller väljer jag dock att endast redovisa den samlade analysen. Någon signifikant relation mellan utvecklingssekvensen och den beroende variabeln har heller inte påträffats i någon av de stegvisa analyserna som utförts. Som framgår av tabell 8 förändras inte slutsatsen av den samlade analysen. Sekvenser som präglats av liberalisering gynnar inte demokratisk stabilitet.

Slutsats

Slutsatsen blir tudelad. Dahls antagande om att en viss sekvens är mer frekvent stöds av empirin. De flesta stater följer den av Dahl utstakade rutten; fria val föregås oftast av en stegvis utveckling av liberala komponenter. Dahls kausalantagande om att sekvensen även har konsekvenser för den fortsatta demokratiska stabiliteten stöter däremot på patroll i empirin. Stabiliteten gynnas inte av att etablerandet av demokratins elektorala komponenter föregåtts av en ökning av liberala komponenter. Tematiken är därmed ingalunda slutbehandlad. Det vore intressant att anlägga ett längre tidsperspektiv. Freedom House täcker endast en begränsad period. En kartläggning av interaktionen mellan demokratins dimensioner under en längre period i ett fåtal fall kunde tillföra intressanta rön. Trots luckor i forskningen tyder resultatet ändå på att sekvensteorin inte har någon större potential att förklara variationer i demokratisk stabilitet. Inte heller då ett antal tänkbart konkurrerande faktorer beaktas förändras bilden. Resultatet utmanar den teoretiska tradition som gör gällande att det finns en optimal utvecklingssekvens för demokratin. Skälet till att teorin inte får stöd i empirin kan bero på att teoretiker dragit för stora växlar på det europeiska exemplet. Teoribygget om optimala sekvenser för nämligen osökt tankarna till det europeiska "mönstret". Innan medborgarna i en rad väst-europeiska stater fick rösta etablerades ett grundläggande rättsskydd (Tingsten 1961, 21–22; Claude 1976, 40). Att den europeiska sekvensen antas vara ett kausalt mönster som borde exporteras till blivande demokratier är en populär tankegång i olika inlägg (Zakaria 1997; Lukin 2000, 30). Men att generalisera på basis av det förmodade europeiska mönstret är vanskligt. För det första är det

Tabell 8. En samlad analys under kontroll av tid. Multipel regression.

Oberoende variabler	1977–85	1986–94
	Demokratisk stabilitet	Demokratisk stabilitet
Utvecklingssekvenser (DIFF5)	,378 ,196 1,075	,399 ,142 ,701
Socioekonomisk utveckling	1,170* ,449 2,065	,355 ,152 ,649
Religiös fragmentering	–1,138 –,187 –,969	,467 ,078 ,405
Etnisk fragmentering	–,962 –,170 –,854	–1,606 –,355 –1,793
Inkomstfördelning	,310 ,020 ,104	,703 ,058 ,272
Valsystem	,352 ,116 ,555	1,093 ,395 1,993
R ² / Standardiserad R ²	,467 / ,289	,397 / ,225
F sig. / N	,052 / 25	,072 / 28

Se tabell 1 för teckenförklaring.

osäkert vilka effekter den förmodade europeiska sekvensen hade. Många samverkande faktorer bidrog till att väst fick stabila demokratier. Den förmodade europeiska sekvensen är heller inte ett enhetligt fenomen. Medan de första stegen mot demokrati i England togs på 1200-talet var processen i länder som Frankrike mindre utdragen och ryckigare. Så olika utgångslägen skapar olika förutsättningar för eventuella samband mellan sekvenser och stabilitet. Det är alltså svårt att dra säkra slutsatser om vilken förklaringskraft sekvensen hade i de europeiska demokratierna. För det andra är det osäkert om kausaleffekten i det europeiska mönstret, om vi för resonemangets skull antar att det hade en sådan effekt, överhuvudtaget går att överföra på dagens värld. Olika kausala relationer är verksamma under olika tider. Möjligen förutsätter sambandet bakgrundsfaktorer som i dag inte finns.

REFERENSER

- Anckar, Carsten och Mårten Eriksson. 1998. *Measuring Ethnic and Religious Diversity*. Åbo Akademi, Department of Political Science, Occasional Papers 10. Åbo: Åbo Akademi.
- Bobbio, Norberto. 1992. Demokratins framtid. Ingår i *Idéer om demokrati*. Stockholm: Tidens förlag.
- Claude, Richard. 1976. The Classical Model of Human Rights. Ingår i Richard Claude (red.), *Comparative Human Rights*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Dahl, Robert. 1992. Democracy and Human Rights under Different Conditions of Development. Ingår i A. Eide och B. Hagtvet (red.), *Human Rights in Perspective. A Global Assessment*. Oxford: Blackwell.
- Diamond, Larry. 1999. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. The Johns Hopkins University Press: Baltimore.
- Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties*. 2001. New York: Freedom House.
- Hadenius, Axel. 1992. *Democracy and Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hadenius, Axel. 1993. The Evolution of Democracy. Ingår i Dag Anckar och Kornelija Jurgaitene (red.), *Democracy in Theory and Practice*. Åbo: Åbo Akademi Tryckeri.
- Hadenius, Axel. 1994. The Duration of Democracy: Institutional vs Socioeconomic Factors. Ingår i David Beetham (red.), *Defining and Measuring Democracy*. London: Sage Publications.
- Horowitz, Donald. 1993. Democracy in Divided Societies. *Journal of Democracy* 4:4, 18–38.
- Human development Report*. 1993. Oxford: Oxford University Press.
- Huntington, Samuel. 1993. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Huntington, Samuel. 1997. After Twenty Years: The Future of the Third Wave. *Journal of Democracy* 8:4, 3–13.
- Hylland Eriksen, Thomas. 1993. *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.
- Karl, Lynn. 1995. The Hybrid Regimes of Central America. *Journal of Democracy* 6:3, 72–86.
- Karvonen, Lauri. 1997a. Politik och rättigheter: Ett empiriskt perspektiv på demokratins komponenter. Ingår i Pekka Kettunen och José Valanta (red.), *Hallinto ja kansanvalta: Esseitä Voitto Helanderin 60-vuotispäivän kunniaksi*. Åbo: Turun Yliopisto.
- Karvonen, Lauri. 1997b. *Demokratisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Karvonen, Lauri och Carsten Anckar. 2002. Party Systems and the Consolidation of Democracy: A Comparative Study of the Third World. *Democratization* 9:3, 11–29.
- Lampi, Niklas. 2002. *Liberala eller elektoral komponenter? En studie av demokratiska utvecklingssekvenser och demokratisk stabilitet i 66 stater 1972–2001*. Opublicerad licentiatavhandling i statskunskap vid Åbo Akademi. Åbo.
- Lijphart, Arend. 1999. *Patterns of Democracy*. Yale: Yale University Press.
- Lukin A. V. 2000. The Transitional Period in Russia. *Russian Social Science Review* 41:4, 5–32.
- Norris, Pippa. 1999. Ballots not Bullets: Testing Consociational Theories of Ethnic Conflict. Paper for the International Conference on Institutional Design, Conflict Management and Democracy in the Late Twentieth Century. University of Notre Dame, 9–11 December 1999.
- O'Donnell, Guillermo och Philippe Schmitter. 1986. *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Plattner, Marc. 1998. Liberalism and Democracy. *Foreign Affairs* 77:2, 171–181.
- Przeworski, Adam, Antonio Alvarez, José Cheibub och Fernando Limongi. 1997. What Makes Democracies Endure? Ingår i *Consolidating the Third Wave: Themes and Perspectives*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Reynolds, Andrew och Ben Reilly. 1997. *The International IDEA Handbook of Electoral Systems Design*. Stockholm: International IDEA.
- Sartori, Giovanni. 1989. *The Theory of Democracy Revisited: Part Two The Classical Issues*. New Jersey: Chatham House Publishers.
- Tingsten, Herbert. 1961. *Demokratiens problem*. Stockholm: Bonniers.
- United Nations. Olika årgångar. *Statistical Yearbook*. New York: UN.
- World Bank, The. 2001. <URL:<http://www.worldbank.org/research/growth/dddeisqu.htm>>, (Ginikoefficienten).
- World Bank, The. Olika årgångar. *World Development Report*. Oxford: Oxford University Press
- Zakaria, Fareed. 1997. The Rise of Illiberal Democracy: The Next Wave. *Foreign Affairs* 76:6.